

Smrtná nedeľa

Autorka textu: Simona Jaššová, kurátorka SNM – MT – Etnografické múzeum

Foto: Podujatie Veľká noc na dedine v SNM – Múzeách v Martine – Múzeu slovenskej dediny

K začiatku jari v minulosti neodmysliteľne patrilo symbolické vynesenie zimy z chotára. Na Slovensku sa tento rituál spájal predovšetkým so Smrtnou nedeľou (nedeľa dva týždne pred Veľkonočnou nedeľou) a s Kvetnou nedeľou (nedeľa týždeň pred Veľkonočnou nedeľou), v závislosti od konkrétnej oblasti. Ešte do polovice 20. storočia bolo v mnohých obciach živé vynášanie Moreny, ktorého korene siahajú až do pohanských čias. Existujú náznaky, že Slovania prinášali v tomto období božstvám ľudské obety. Verili, že si takto zabezpečia ich priazeň a súčasne prenesú svoju životaschopnosť na pôdu – fyzická energia venovaná zemi mala podporiť znovuoživenie prírody. V priebehu storočí boli ľudské bytosti nahradené imitáciou a menila sa aj funkcia obradov. Figuríny napodobňujúce ľudí mali predstavovať zimu a smrť a ich zničenie podľa predstáv privodilo koniec zimy a s ňou súvisiacich úmrtí.

Morena, alebo tiež Muriena, Marejna, Smrť či Kyselica bola figurína odetá do ženských šiat, ktorú slobodné dospelé dievčatá (niekde aj za prítomnosti mládencov) vyniesli za dedinu. Rituál bol spojený s interpretáciou archaických obradových piesní a tancov, ktoré predstavujú jednu z najstarších vrstiev dodnes zachovaných hudobno-tanečných prejavov. Vynášanie Moreny často sprevádzali aj fyzické útoky – dievčatá figurínu obradne bili, hádzali do nej kamene či blato, nezriedka ju napokon zapálili a utopili v rieke. Takéto zaobchádzanie malo mať za následok definitívny odchod smrti, chorôb a všetkého negatívneho, čo sa spájalo so zimným obdobím. Zároveň vznikali predstavy, že v chotári, cez ktorý Morenu prenesú, nebude mor, požiar, krupobitie a na poliach sa urodí kvalitná úroda. Slamu, z ktorej bola figurína vyrobená, si v niektorých oblastiach gazdiné odkladali ako magický prostriedok na zlepšenie chovu hydiny. Popol po jej spálení sa rozsypával na polia v očakávaní lepšej úrody. V niektorých oblastiach, najmä severného Slovenska, sa vyskytovala aj figurína muža – Deda, nazývaná tiež Dido, Chlap, Majmurien, Šimek. Dedka čakal rovnaký osud ako Morenu – mládenci ho obradne bili palicami, vyzliekli a často aj hodili do vody. V Liptove, Orave a Turci zvykla mládež tieto figuríny pripravovať v predvečer Smrtnej nedele. Následne chodili po domoch s piesňami a vinšami a oznamovali vynesenie zimy. Za to si vyslúžili odmenu vo forme potravín – vajíčok, slaniny, kapusty či múky. S vynášaním Moreny sa môžeme stretnúť aj v súčasnosti, ide však už len o štylizované prejavy, ktoré realizujú najmä folklórne skupiny či súbory.

